

АКТИВНЕ МЕТОДЕ У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ, ПУТ КА КВАЛИТЕТНИЈЕМ ОБРАЗОВАЊУ

ACTIVE METHODS IN GEOGRAPHY TEACHING – WAY TOWARDS MORE QUALITATIVE EDUCATION

Ивков, Анђелија¹

Резиме

Образовање у нашој земљи се налази пред великим изазовом реформи и убрзаног прилагођавања захтевима развијеног света, али исто и интензивних промена у науци, технологији и друштвеним односима у целини. Основни задатак наставе је да ученицима пренесе систем темељних знања и вредности, да пружи стабилне теоријске оквире и развије способности, пре свега за могућност трајног самообразовања. Стога, треба најпре оспособити наставнике да применом активних метода у настави ученике оспособе управо за овакав вид образовања, односно, активног учествовања у њему.

Данашње анализе су показале да програми и наставни процеси нису оријентисани на ученика, већ на наставника и на градиво, те стога треба изменити наставни процесу како би се ове околности промениле, а то се може учинити применом активних метода.

Abstract

Education in our country is facing a great challenge of reforms and fast adjustment to the demands of the developed countries, as well as intensive changes in science, technology and social relations in general. The fundamental goal of teaching is to transfer system of essential knowledge and values to the students and to offer them stable theoretical frames and develop abilities, first of all the possibility of permanent self-education. Thus,

¹ мр Анђелија Ивков, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

the teachers should be qualified first to apply active methods in teaching and then through them to train students for this type of education, i.e. active participation in the process of education.

Today's analyses have shown that the curricula and education processes are not student-oriented, but they are focused on the teacher and the subject matter. Therefore, changes in the process of teaching should be done in order to change conditions which is possible through application of active methods.

Увод

Модерна организација наставе уопште, па и наставе географије у основним и средњим школама је незамислива без иновација. Тиме подразумевамо промене и новине на свим облицима наставног рада. Дидактичко-методичка реформа и модернизација, осим осавремењивања дидактичког система, подразумева и коришћење нових облика и метода рада, као и коришћење нових дидактичких материјала. Применом нових метода мора бити обезбеђена максимална активност ученика у смислу њиховог истраживачког и самосталног рада.

Географија, која је као наука богата разноврсним садржајима од којих треба одабрати оне којима се: могу код ученика стварати креативне личности, развијати мишљење, ученици могу оспособити за практичне задатке и самообразовање.

Шта је активизација?

Активизација се састоји у томе што ученици у настави долазе до научних истина сопственим умним радом а не меморисањем готових знања.

- Активизација ученика у настави географије је иновација, не зато што је новина, већ могућност да се позната појава и процес одвија применом нове наставне технологије
- Потреба за активизацијом ученика произилази из дидактичког принципа који носи назив: принцип ученичке активности
- Пошто су дидактички принципи норме које увек важе; од принципа активности не би требало да се одступа у настави географије
- Процесом ученичког поновног откривања научних истина руководи наставник, упрошћавајући и скраћујући их
- У активној настави ученик је у првом реду субјекат, јер га наставник поучава тако да уз његову помоћ самостално сазнаје научне истине (Ромелић, 2002).

Предности активне наставе

Као и сваки други облик наставе, тако и активна настава има својих предности и недостатака. Оно што свакако можемо и морамо сматрати предностима активне наставе је:

- Најефикаснији облик оспособљавања ученика за перманентно самообразовање
- Овладавање методама и техникама учења као услов и резултат самосталног рада
- Рецептивна настава је временски економичнија, али *активна настава обезбеђује квалитетније образовање*

Активизација ученика и примена модерне наставне технологије

Активизација ученика могућа је како применом нове наставне технологије, тако и применом свих оних метода које већ дуго имају примену у настави. Важно је само применити их тако да се омогући максимална активност ученика. Неки од облика наставе који могу учинити да настава буде активна су:

- Проблемска настава
- Програмирана настава
- Учење откривањем
- Индивидуализирана и диференцирана настава
- Микронастава (индивидуални рад, рад у паровима, групни рад)
- Учење уз помоћ компјутера

Проблемска настава

Проблем – ситуација у којој на основу тога што су познати извесни елементи, треба да се нађу или идентификују и одреде остали. Решавање проблема као мисаони процес постоји кадгод треба савладати неку препреку или тешкоћу да би се постигао циљ” (Ђере, 1982, 160).

Многи аутори сматрају да настава путем решавања проблема, може да осигура такве услове интелектуалног развоја ученика да његово мишљење, одлучивање и самостални поступци буду стално део наставног процеса. И поред тога “настава проблемом, проблематизована настава или коришћење тзв. проблемских наставних ситуација, ретка је појава у нашој наставној пракси мада се тим путем процес учења у многоме може рационализовати” (Продановић, Ничковић, 1974, 353).

Уочавамо мишљење да је учење решавањем проблема највиши, најефикаснији, облик учења. То је тачно, али једино ако се обезбеди да решавање проблема не буде циљ за себе, него средство мисаоног активирања у функцији стицања научних знања.

Процес размишљања се састоји на почетку од појаве сумње, радозналости, питања или проблема, а завршава се његовим решавањем. У процесу мишљења може се издвојити неколико фаза:

- *Откривање и препознавање* – је прва фаза у којој је неопходно утврдити у чему се састоји мисаони проблем и формулисати проблемске задатке
- *Решавање проблема* – представља другу фазу коју карактерише концентрисаност и усмереност на савлађивање тешкоћа
- *Формулисање коначног суда* – је последња фаза која садржи решење проблема (Ђере, 1982).

Ђере сматра да “с обзиром да је решавање проблем-задатака засновано на психолошким и логичким основама мишљења, оно захтева посебну артикулацију наставног рада и имплицира одређену структуру учења, која се састоји од следећих корака:

1. Наговештавање, откривање и идентификовање проблема
2. Формулација проблема и тражење путева за решавање
3. Решавање проблема једним од изложених начина
4. Давање коначног суда који садржи решење
5. Проверавање закључака у пракси, измене, допуне” (Ђере, 1982, 161).

У настави учење путем решавања проблема може бити присутно у свим деловима наставног процеса: на степену увођења, на степену обраде новог градива и приликом утврђивања стеченог знања. Проблемска ситуација изводи ученике из стереотипног начина мишљења и захтева од њих знатну менталну напругнутост убрзавајући тиме и сам процес решавања проблема.

Приликом коришћења проблемске наставе морају бити испуњени одређени захтеви:

- Проблематизирање мора бити оригинално и примерено природи градива
- Проблем мора бити одговарајуће формулисан (проблем-задатак мора бити језички јасан, научно истинит и логички исправан)
- Ученици морају знати тачно којим путем треба да иду до траженог циља

Програмирана настава

Модерна програмирана настава је такав облик наставе где се пружа могућност ученицима да самостално обрађују програме којима су детаљно утврђени и садржаји и начини учења, укључујући и поступке обавештавања о постигнутим резултатима, како би се могла вршити и корекција сопственог рада. Предност програмиране наставе је што програми предвиђени за овакав облик наставе садрже све што ученици треба да науче; њима се утврђују и поступци учења, ученици уче самостално, чиме се омогућава постојање сталне самоконтроле (Баковљев, 1998).

Већи број стручњака сматра да програмирана настава више одговара одраслим ученицима. Сам ученик у процесима програмиране наставе има прилику да учи оно што га интересује, према својим индивидуалним способностима, својим темпом, са сталним поткрепљењима. Ту се све преводи на језик разумљив ученику, систематизује и организује градиво, омогућује се да ученик учи оданде где је стао, води се рачуна о чврстој логичкој вези свих делова једне целине која се даје. У вези са оптимализацијом усвајања програмираног градива јавља се питање да ли “властита” тј. слободно одабрана брзина рада мора представљати и оптималну брзину рада, или брзо напредовање може да буде последица недовољне савесности и брзоплетости (Мужић, 1969).

Сматра се да у оквиру сваког предмета постоје делови који се могу успешно програмирати и програмирано обрађивати и делови којима више одговара уобичајени начин рада. Програмирана настава може се успешно примењивати у настави географије. Географија је са математиком, физиком и биологијом, веома погодна за програмирану наставу. Целокупна географска тематика нема исте погодности за програмирање. Програмирањем чланака води се рачуна да они имају информацију (оно што се преноси ученику), задатак и његово решење, повратну информацију, и да су задаци дати тако да је решавање првог услов да се реши и други, и тако редом, а то обезбеђује учениково постепено напредовање (Мандић, 1977).

Пример 1. Чланак за програмирану наставу у VI разреду

Италија је окружена бројним морима као што су: Јадранско, Јонско, Средоземно, Тиренско и Лигуријско. Помоћу карте одреди која се мора налазе између одређених земаља. Између Италије и бивше Југославије налази се _____ море, између Италије и Грчке _____ море, између Италије, Сицилије и Африке је _____ море, између Италије, Сицилије и Сардиније _____ море и између Италије и Корзике је _____ море.

-Јадранско, Јонско, Средоземно, Тиренско и Лигуријско

Пример 2. Чланак за програмирану наставу у VIII разреду

Полна структура становништва зависи од полне структуре живорођене деце, од миграција и многих других фактора (ратова). У свету се у просеку на хиљаду женске рађа између 1050 и 1070 мушке деце. Ратови су више погађали мушкарице. Данас жене у просеку живе шест година дуже од мушкараца. Стога се у многим земљама, а тако и у СР Југославији јавља више _____, него _____.

- жена, мушкараца

Индивидуални рад

Пре свега веома је важно разликовати индивидуални рад и индивидуалну наставу. Индивидуалном се назива она настава у којој наставник поучава само једног ученика, у којој се наставник не бави истовремено с више ученика. Индивидуални рад је организациони облик колективне наставе, наставе у којој наставник истовремено ради са више ученика. То није наставников рад с појединцем, него учениково самостално извршавање одређених радних задатака, који и проистичу из заједничког, колективног рада и у тај рад се уклапају (Баковљев, 1998, 105).

Индивидуални рад остварује се контактом наставника и ученика (појединца) у оквиру разредног, односно одељенског колектива. То је у ствари облик наставе који подразумева наставне поступке којима се могу задовољити индивидуалне потребе сваког ученика тако да се до максимума утиче на његово учење и развој.

Основне одлике индивидуалног рада су:

- Индивидуализација се остварује у оквиру одељења, а не организационим издавањем ученика према интелектуалним способностима изван њега
- Код индивидуализације основни циљеви и задаци су исти, а разлике се односе на начине и поступке остваривања и дубину захватања проблема
- Улога наставника је веома значајна (као сарадника)
- Индивидуализација подстиче ученике на самосталан рад, учење и развијање његових стваралачких способности, подстиче их на самокритику и самоконтролу (Секуловић, 1981).

На овај начин ученик продубљује и проширује знања новим задацима и садржајима поступно, а стечена знања на овај начин користи у настави при обради, утврђивању, обнављању и систематизацију градива.

Радни задаци које наставник даје на: радним или наставним листовима, радним картонима или радним налозима итд.

Пример 1. Радни лист за индивидуални рад у VIII разреду

1. На некој карти СРЈ уцртајте црвеним линијама важне међународне железничке пруге
2. Означите кружићем два највећа саобраћајна чворишта. Упишите у карту и њихове називе.
3. Куда пролазе најважније саобраћајнице у СРЈ?

Напомена: Питање под редним бројем 3 решавају само они ученици који су пре тога решили задатке под редним бројем 1 и 2.

Групни рад

Групни рад је један од облика наставе који са фронталним и индивидуалним обликом равноправно учествује у решавању озбиљних наставних проблема. Под изразом “групни рад” подразумевамо једино и само колективни умни рад разреда подељеног у групе (Витак, 1960). Он представља слободну размену мишљења и ставова ученика, као и дискусију о радним резултатима.

Примена групног рада у настави географије има више предности, јер се сваком ученику пружа могућност да исказе своју индивидуалност, да исказе своје интересе, склоности и способности.

У групном облику рада разликује се више различитих фаза:

- Припремна фаза; у којој наставник приступа пре свега избору адекватне наставне јединице, затим одређује критеријуме за формирање група, припрема неопходну литературу и наставна средства.
- Радна фаза која има неколико подфаза:
 - I. Преперативна фаза – обухвата формирање група, утврђивање радног проблема групе, израду радног пројекта, припремање средстава за рад
 - II. Оперативна фаза – обухвата реализацију радних задатака, контролу појединих радова, сређују се подаци за коначан извештај
 - III. Верификативна фаза – подношење коначног извештаја, дискусија о поднетом извештају, размена искустава са другим групама, оцена рада групе
 - IV. Апликативна фаза – разрада могућности да се нађе примена добијених резултата (Рудић 1982).

Групни рад у настави географије и уопште у васпитно-образовном процесу има низ позитивних елемената, али само у склопу са осталим облицима рада може дати добре резултате. Пут квалитетне примене групног рада у настави географије је тежак, али упорност наставника практичара и њихов ентузијазам могу учинити овај облик приступачним.

Пример 1. Подела на групе у VI разреду за обраду ма које државе

1. Група – ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И РЕЉЕФ
2. Група – КЛИМАТСКЕ И ХИДРОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ
3. Група – ПЕДОЛОШКЕ И БИОГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ
4. Група – СТАНОВНИШТВО И НАСЕЉА
5. Група – ПРИВРЕДА
6. Група – РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА

Пример 2. Подела на групе у VII разреду за наставну јединицу “Становништво, насеља и политичка подела Северне Америке”

1. Група – СТАРОСЕДЕОЦИ АМЕРИКЕ – ИНДИЈАНЦИ
2. Група – КО СУ ЕСКИМИ ?
3. Група – КАКО ЈЕ ТЕКЛО НАСЕЉАВАЊЕ ЕВРОПСКОГ СТАНОВНИШТВА У СЕВЕРНУ АМЕРИКУ
4. Група – КАКО СУ ДОСЕЉЕНИ ЦРНЦИ И АЗИЈАТИ У СЕВЕРНУ АМЕРИКУ ?
5. Група – СТАНОВНИШТВО СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ ДАНАС
6. Група – УРБАНИЗАЦИЈА И ПОЛИТИЧКА ПОДЕЛА СЕВЕРНЕ АМЕРИКЕ

Примена рачунара у настави

Примена рачунара у настави је данас саставни део наставног процеса, јер омогућава лакше учење и брже савладавање градива. Рачунари могу наћи примену у различитим облицима наставног рада и његовим различитим фазама. Они се могу користити приликом фронталног, групног, рада у пару или пак индивидуалног рада; али своју примену могу наћи и приликом примене програмиране или тимске наставе. Поред могућности њихове примене код различитих облика рада они се могу користити приликом обраде новог градива, понављања, утврђивања систематизације или провере знања.

Мултимедијални програми постоје у бројним варијантама и многи од њих могу и те како бити употребљени у настави географије, али и у настави уопште. Код ових програма слика, звук и текст се могу активирати у различитим варијантама (Јокић, 2001).

За наставу географије најприлагодљивији су програми који имају имформативни карактер. Овде се првенствено мисли на мултимедијалне програме на компакт дисковима (CD-Rom). Они су урађени у разним варијантама, а међу њима најпознатији и најприлагодљивији у настави географије су Атлас света (ENCARTA WORLD ATLAS – The Most Comprehensive World Atlas Ever Created), NEW MLENIUM и MAPS`N`FACTS.

Литература

1. Баковљев Милан, 1998. Дидактика. Научна књига, Београд.
2. Витак Аугуст, 1960. Модеран групни рад. Београд.
3. Ђере Корнел, 1982. Методика наставе географије. Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
4. Јокић Игор, 2001. Могућности примјене мултимедијалних програма у настави географије (рукопис). Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
5. Коларов Стојан, 1976. Основни проблеми примене групног рада у настави географије. Зборник радова Симпозијума о дидактичким и методским проблемима наставе географије у СФРЈ; Јахорина, 12-14. IX 1975. Географско друштво Босне и Херцеговине, Сарајево, стр.137-141
6. Мандић Петар, 1977. Иновације у настави. ИГКРО “Свјетлост”, ООУР Завод за уџбенике, Сарајево.
7. Мужић Владимир, 1969. Програмирана настава. Школска књига, Загреб.
8. Продановић Тихомир и Радисав Ничковић, 1974. Дидактика. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
9. Ромелић Јован, 2002. Активна настава (рукопис). Нови Сад.
10. Рудић Вујадин, 1982. Методика наставе географије. Научна књига, Београд.
11. Секуловић Ш. Војислав, 1966. Методски приручник за наставу географије у основној школи. Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, Београд.